

Beata Gruszczyńska
Marek Marczewski

NIEPRAWOMOCNE ORZECZENIA SĄDÓW W SPRAWACH KARNYCH W ŚWIETLE STAREGO I NOWEGO KODEKSU KARNEGO

I. WPROWADZENIE

Z dniem 1 września 1998 wszedł w życie Kodeks karny uchwalony w 1997 r.¹. Od początku nowa kodyfikacja karna powodowała wiele zastrzeżeń i kontrowersji. Jednym z głównych zarzutów pod adresem nowego Kodeksu było nadmierne złagodzenie sankcji karnych przy utrzymującym się wzroście przestępczości. Liberalizacja miała polegać między innymi na: (a) zniesieniu kary śmierci (b) obniżeniu w nadmiernej liczbie typów przestępstw dolnych i górnych progów sankcji.

Aby odpowiedzieć na pytanie czy wejście w życie nowego Kodeksu karnego spowodowało zmiany w praktyce orzeczniczej sądów karnych należy odwołać się do danych statystycznych obrazujących wyrokowanie sądów zarówno pod rządami starego jak i nowego Kodeksu karnego. Oczywiście najlepiej korzystać w tym celu z informacji o osądzeniach prawomocnych. Niestety dostępne są tylko dane odnośnie 1997 r., co uniemożliwia dokonanie analizy porównawczej. W tej sytuacji byliśmy zmuszeni odwoływać się do danych dotyczących osądzeń nieprawomocnych.

Problem oceny stopnia surowości sankcji karnych orzekanych pod rządami starego i nowego Kodeksu był już przedmiotem badań empirycznych podjętych w Instytucie Wymiaru Sprawiedliwości² Poddano w nich analizie nieprawomocne orzeczenia zapadłe w I kwartale 1997 i 1999 r. w dwunastu wybranych sądach powszechnych (6 okręgowych i 6 rejonowych) w odniesieniu do 13 typów przestępstw.

¹ Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. (Dz.U. 1997 r., Nr 88. Poz. 553).

² B. Gruszczyńska, M. Marczewski: *Kary orzekane pod rządami starego i nowego Kodeksu karnego (raport z badań)*, referat przygotowany na konferencję w Popowie (październik 1999 r.) pt. „Kodyfikacje karne po roku”

Opracowanie niniejsze stanowi kontynuację tych badań. Jego podstawowym celem jest zobrazowanie praktyki orzeczniczej sądów pod rządami starego i nowego Kodeksu karnego.

Za podstawę porównań przyjęto dane statystyki sądowej (opracowywanej przez Departament Organizacyjny Ministerstwa Sprawiedliwości) dotyczące nieprawomocnych osążeń osób dorosłych w 1997 r. i 1999 r.

Analizą objęto osądenia i skazania ogółem w I instancji w sądach okręgowych i rejonowych oraz strukturę osążeń i skazań w następujących typach przestępstw: zabójstwo (art. 148), zgwałcenie (art. 197), znęcanie się (art. 207§ 1), kradzież (art. 278§ 1), rozbój (art. 280).

Należy zwrócić uwagę na dwie kwestie. Po pierwsze, dane o nieprawomocnych osądeniach i skazaniach nie obrazują w pełni praktyki orzeczniczej z powodu możliwości wzruszania wyroków sądowych. Po drugie, w związku z niewłaściwą kategoryzacją danych w formularzach statystycznych osążeń nieprawomocnych³ analiza struktury wymiarów kary bezwzględniego pozbawienia wolności nie zawsze była możliwa.

Dla lepszego zobrazowania różnic w strukturze osążeń i skazań oraz rozkładach częstości wymiarów kary pozbawienia wolności w latach 1997 i 1999, opis statystyczny został niekiedy uzupełniony wykresami.

II. STRUKTURA ORZECZEŃ OGÓŁEM

1. Sądy okręgowe/wojewódzkie

Osądenia. W 1999 r. w sądach okręgowych osądzono 9.286 osób, tj. o 13% więcej niż w 1997 r. (w sądach wojewódzkich). Liczba skazań zwiększyła się o 15%, umorzeń warunkowych z 37 do 52, czyli o 40%. Zmniejszyła się natomiast liczba uniewinnień i odstąpienia od wymierzenia kary - o 6% oraz liczba postępowań umorzonych - o około 30%. Struktura orzeczeń w sądach okręgowych przedstawiona jest w T a b l i c y 1.

Tablica 1. Struktura orzeczeń w sądach wojewódzkich/okręgowych w 1997 i 1999 r.

	1997	1997	1997 1999	
	Liczby bezwzględne		Odsetki	
Osądenia ogółem	8217	9286	100,0	100,0
Skazania	7509	8621	91,4	92,8
Uniewinnienie lub odstąpienie od wymierzenia kary	568	509	6,9	5,5
Warunkowe umorzenie postępowania	37	52	0,5	0,6
Umorzenie postępowania	103	75	1,3	0,8

W strukturze orzeczeń sądów okręgowych w 1999 r., w porównaniu z rokiem 1997, zmiany były nieznaczne. Nieco większy był odsetek skazań i jednocześnie zmniejszyły się odsetki uniewinnień, odstąpienia od wymierzenia kary oraz umorzeń postępowania. Warunkowe umorzenia postępowania stanowiły w obu porównywanych latach około 0,5%.

Skazania. Zarówno w 1999 r. jak i w 1997 r. sądy okręgowe (wojewódzkie) w około 98% skazań orzekły karę pozbawienia wolności, przy czym w 1999 r. częściej niż w roku 1997 karę tę zawieszano.

³ W formularzach statystycznych osążeń nieprawomocnych nie jest wyodrębniona kategoria „skazania na karę bezwzględniego pozbawienia według wymiarów”.

Odsetek skazań na karę pozbawienia wolności z warunkowym zawieszeniem (w stosunku do liczby skazań na karę pozbawienia wolności) zwiększył się z 35 (w 1997 r.) do 42 (w 1999 r.).

Z analizy dynamiki wynika, że o ile liczba skazań na karę pozbawienia wolności wzrosła o 15%, to liczba skazań na karę pozbawienia wolności z warunkowym zawieszeniem jej wykonania zwiększyła się o prawie 40%, zaś liczba skazań na karę bezwzględnego pozbawienia wolności wzrosła o niecałe 3%.

Karę dożywotniego pozbawienia wolności orzeczono w 1999 r. w 18 przypadkach, podczas gdy w 1997 r. - w 7.

Inne kary (ograniczenie wolności, grzywna samoistna itd.) stanowiły w obu porównywanych okresach około 2% przypadków.

W 1999 r. rzadziej niż w 1997 r. orzekano grzywnę obok kary pozbawienia wolności. W 1999 r. tę karę orzeczono w co trzecim skazaniu, podczas gdy w roku 1997 - w co drugim.

Nadzwyczajne złagodzenie kary zastosowano w 1999 r. w 1119 skazaniach (13%), czyli nieco częściej niż w 1997 r. - w 866 (11 %).

Dane zbiorcze dotyczące skazań nieprawomocnych nie pozwalają jednak na pełną analizę struktury wymiarów kary bezwzględnego pozbawienia wolności. Warto wszakże odnotować, że w 1999 r. częściej skazywano na kary stosunkowo krótsze (poniżej 3 lat oraz od 3 do 5 lat)⁴. Karę 25 lat pozbawienia wolności wymierzono w 1999 r. w 103 przypadkach (2,1%), podczas gdy w roku 1997 skazano na nią 88 osób (1,8%). Na dożywocie skazano 18 osób, w roku 1997 -7.

2. Sądy rejonowe

Osądenia. Sądy rejonowe osądziły w 1999 r. 264.060 osób, tj. o 6% mniej niż w 1997 r., w tym w 14.765 przypadkach zastosowano przepisy Kodeksu karnego z 1969 r. (art. 4 k.k.).

Liczba skazań wyniosła 211.941 czyli o 8% mniej niż w 1997 r., przy czym 8.918 osób skazano w oparciu o Kodeks karny z 1969 r. W 1999 r. uniewinniono 9.401 osób w tym 1.963 na podstawie przepisów Kodeksu karnego z 1969 r. Dane statystyczne dotyczące struktury orzeczeń przedstawiono w T a b l i c y 2.

Biorąc pod uwagę osądenia w 1999 r. zapadłe tylko w oparciu o przepisy Kodeksu karnego z 1997 r. (z wyłączeniem 14.765 przypadków) oraz osądenia w 1997 r. powiedzieć można, że nieco mniejszy był odsetek skazań, a większy warunkowych umorzeń. Uniewinnienia razem z odstąpieniem od wymierzenia kary stanowiły w obu porównywanych latach około 4% osądzeń. W 1999 r. uniewinnienia (z wyłączeniem 1.963 przypadków) stanowiły 3% osądzeń, razem z odstąpieniem od wymierzenia kary - 3,5%.

Skazania. Sądy rejonowe skazały w 1999 r. 211.941 osób, tj. o 8% mniej niż w 1997 r. (230.882). W 11.839 skazaniach (5,6%) sądy zastosowały przepisy Kodeksu karnego z 1969 r.

Biorąc pod uwagę skazania w 1999 r. na podstawie Kodeksu karnego z 1997 r. (203.023) warto podkreślić, że sądy rejonowe częściej niż w 1997 r. skazywały na karę pozbawienia wolności i jednocześnie częściej orzekały warunkowe zawieszenie jej wykonania. W 1999 r. odsetek skazań na karę pozbawienia wolności wyniósł 72 podczas gdy w 1997 r. - 65. W 1999 r.

⁴ Międzynarodowe statystyki sądowe wyodrębniają skazania na karę pozbawienia wolności w przedziałach znacznie węższych niż w Polsce. W analizach porównawczych np. do oceny stopnia surowości systemu karnego używa się wskaźnika - odsetka skazań na karę bezwzględnego pozbawienia wolności do roku.

⁵ W 1999 r. uniewinnienia stanowiły 3% osądzeń, w sprawozdaniach z 1997 r. ta kategoria nie była wyodrębniona.

spośród ogółu skazanych na karę pozbawienia wolności 86% otrzymało wyrok z warunkowym zawieszaniem wykonania kary, podczas gdy w 1997 r. - 82%.

Tablica 2. Struktura osądzeń w sądach rejonowych w 1997 i 1999 r

	1997	1999*	1997	1999*
	Liczby bezwzględne		Odsetki	
Osądzania ogółem	280484	249295	100,0	100,0
Skazania	230882	203023	82,3	81,4
Uniewinnienie lub odstąpienie od wymierzenia kary	10522	7438	3,8	3,5
Warunkowe umorzenie postępowania	24284	23394	7,6	9,4
Umorzenie postępowania	17796	14196	6,3	5,7

* W 1999 r. dane obejmują orzeczenia sądów wydane tylko na podstawie przepisów obowiązującego Kodeksu karnego⁶.

Nieco większy był udział kar ograniczenia wolności. W 1999 r. skazano na karę ograniczenia wolności ponad 8% osób (w 1997 r. ponad 5%).

W mniejszym stopniu wymierzano karę grzywny, w 1999 r. - co piątemu skazanemu (20%), podczas gdy w 1997 r. karę tę orzeczono w około 30% przypadków.

Na karę dodatkową orzeczoną samoistnie skazano w 1997 r. 52 osoby, a w 1999 r. środek karny orzeczono w stosunku do 245 osób. Środki poprawczo-wychowawcze orzeczono w stosunku do 45 osób, podobnie jak w 1997 r. (44).

Wobec - sygnalizowanego już wcześniej - braku możliwości wyodrębnienia liczby skazań na karę bezwzględną pozbawienia wolności, stwierdzić można jedynie, że zarówno w 1999 r. jak i w 1997 r. najczęściej orzekano karę w przedziale: od 6 miesięcy do roku pozbawienia wolności. Wymierzono ją w stosunku do 2/3 skazanych. Karę krótkoterminową (do 6 miesięcy) wymierzano w 1999 r. stosunkowo częściej (6%) niż w roku 1997 (3%).

III. ORZECZENIA SĄDÓW DOTYCZĄCE WYBRANYCH PRZESTĘPSTW

1. Zabójstwo: art. 148 k.k. (art. 148 k.k. z 1969 r.)

Osądzania. W 1999 r. sądy osądziły łącznie 724 osoby oskarżone o zabójstwo, o 15% mniej niż w 1997 r. (853 osoby). Wyrok skazujący zapadł w 93% przypadków, w 7% - odstąpiono od wymierzenia kary lub uniewinniono podejrzanych, podobnie jak w 1997 r. W 1999 r. odpowiednie odsetki wynosiły: 92,8 i 7.

Zdecydowanie większe różnice wystąpiły w przypadku zabójstwa pod wpływem silnego wzburzenia usprawiedliwionego okolicznościami (art. 148 §4 k.k.; art. 148 §2 k.k. z 1969 r.). W 1999 r. skazania stanowiły 84%, uniewinnienia 4%, a w 12% odstąpiono od wymierzenia kary. W 1997 r. odsetek skazań był o 10 punktów procentowych większy. Tylko w 6% przypadków sąd uniewinnił lub odstąpił od wymierzenia kary⁷.

⁶ W 1999 r. w sądach rejonowych w osądzeniach na podstawie przepisów Kodeksu karnego z 1969 r., skazania stanowiły 60%, uniewinnienia 13%, warunkowe umorzenia 14%, umorzenia postępowania 12%. W 37 przypadkach (0,3%) sąd odstąpił od wymierzenia kary.

⁷ W sprawozdaniach z 1997 r. liczba uniewinnień i odstąpień od wymierzenia kary podawana była zbiorczo jako jedna kategoria.

Skazania. W Kodeksie z 1969 r. przestępstwo z art. 148 §1 zagrożone było karą nie krótszą niż 8 lat pozbawienia wolności. W obowiązującym Kodeksie karnym dolny próg (art. 148 §1) nie uległ zmianie. Podwyższony został natomiast dolny próg zagrożenia w przypadku zabójstwa z art. 148 §2 - do 12 lat pozbawienia wolności.

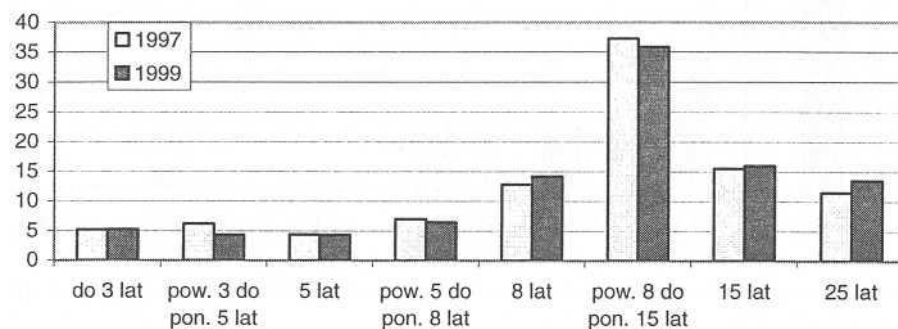
Z danych statystycznych wynika, że w 1999 r. 20% skazanych z art. 148 §1 (typ podstawowy) otrzymało karę poniżej 8 lat pozbawienia wolności, tj. poniżej dolnego progu zagrożenia. Nie można natomiast określić odsetka skazań na karę poniżej dolnego ustawowego progu w przypadku zabójstwa kwalifikowanego⁸ (art. 148 §2 i 3).

W 1997 r. odsetek skazanych za zabójstwo z art. 148 §1 k.k. z 1969 r. na karę poniżej dolnego progu zagrożenia (poniżej 8 lat pozbawienia wolności) wyniósł też 20% i mógł on dotyczyć również sprawców zabójstwa kwalifikowanego.

W 1999 r. sądy nieco częściej niż w 1997 r. orzekały surowe kary. Karę 15 lat pozbawienia wolności i 25 lat orzeczono w około 30%, a w 1997 r. w 27% przypadków. Na dożywocie skazano w 1999 r. dwukrotnie więcej osób (14) niż w 1997 (7). Stosunkowo rzadziej zapadały wyroki skazujące na kary najniższe, przy czym zarówno w 1999 jak i 1997 roku dotyczyły one przede wszystkim skazań z art. 148 p. 4 (148 p.2 k.k. z 1969 roku.)

Wykres 1.
Zabójstwo: art. 148 § 1-3 k.k. (art. 148 § 1 k.k. z 1969 r.)

Odsetki Wymiar kary bezwzględnie pozbawienia wolności

2. Zgwałcenie: art 197 k.k. (art 168 k.k. z 1969 r.)

Osądzania. W 1999 roku w sądach rejonowych osądzono 579 osób z art. 197 § 1, 2, w tym wyroki skazujące zapadły w 93% przypadków, uniewinnienie w 6%, w jednym przypadku odstąpiono od wymierzenia kary, w 9 - umorzono postępowanie. Podobna struktura osądzeń miała miejsce w 1997 roku, chociaż liczba skazanych była większa o 44%, a liczba uniewinnionych zwiększyła się niemal dwukrotnie.

Skazania. W 1999 roku sądy rejonowe skazały (z art. 197 § 1, 2) 536 osób, w tym jedną na karę ograniczenia wolności, a pozostałe na karę pozbawienia wolności. Wśród skazanych na karę pozbawienia wolności 41% otrzymało karę w zawieszeniu.

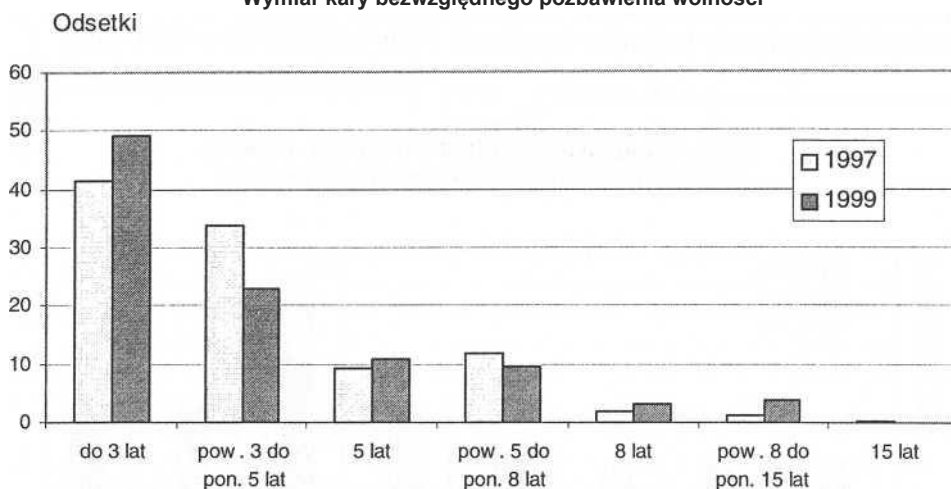
⁸ W formularzu statystycznym w 1999 r. nie jest wyodrębniona kategoria „poniżej 12 lat pozbawienia wolności”.

W 1997 roku, spośród 771 skazanych (z art. 168 § 1) sądy rejonowe w jednym przypadku orzekły karę ograniczenia wolności, w jednym karę grzywny samoistnej, a pozostałych skazały na karę pozbawienia wolności, w tym co trzeci wyrok w zawieszeniu.

Zgwałcenie ze szczególnym okrucieństwem lub zbiorowe: art. 197 § 3⁹ (art. 168 § 2 z 1969 r.)

W związku z oskarżeniem o zgwałcenie ze szczególnym okrucieństwem (art. 197 § 3 k.k.) w 1999 r. sądy okręgowe osądziły 374 osoby, w tym w 96% przypadków zapadł wyrok skazujący, a w 12 przypadkach (3%) sądy uniewinniły oskarżonych^{9 10}. W 1997 roku (z art. 168 § 2 k.k. z 1969 r.) skazano 281 osób, tj. 94% osądzonych, a uniewinniono 18 (6%).

Wykres 2.
Zgwałcenie za szczególnym okrucieństwem lub zbiorowe:
art 197 § 3 k.k. (art. 168 § 2 k.k. z 1969 r.)
Wymiar kary bezwzględnej pozbawienia wolności

Sankcja karna za zgwałcenie (typ kwalifikowany) została w nowym Kodeksie złagodzona przez obniżenie dolnego progu zagrożenia karą pozbawienia wolności z 3 do 2 lat. W Kodeksie karnym z 1969 r. nie oznaczono górnej granicy zagrożenia, natomiast w obowiązującym Kodeksie wynosi 12 lat pozbawienia wolności.

W 1999 r. liczba skazanych za to przestępstwo wyniosła 360 tj. o prawie 40% więcej niż w roku 1997, co mogło być wynikiem rozszerzenia zakresu tego przestępstwa. W obu porównywanych latach niemal wszyscy skazani otrzymali karę pozbawienia wolności (w jednym przypadku zarówno w 1997 r. jak i w 1999 r. odnotowano inne skazanie).

Biorąc pod uwagę dynamikę skazań warto podkreślić, że liczba skazań na karę pozbawienia wolności zwiększyła się o blisko 30%, przy czym liczba skazań na karę bezwzględnej pozbawienia wolności wzrosła o 18%, a liczba skazań na karę pozbawienia wolności z warunkowym zawieszeniem zwiększyła się: z 25 do 59, czyli o 136%.

⁹ Nowy Kodeks karny rozszerzył zakres przestępstwa zgwałcenia, bowiem dla przyjęcia kwalifikacji zgwałcenia zbiorowego wystarczy dwóch sprawców, a nie jak poprzednio co najmniej trzech.

¹⁰ W sądach rejonowych osądzono z tego artykułu 2 osoby i obie skazano.

Zmianom w dynamice skazań towarzyszyły również zmiany strukturalne. Udział skazań na karę pozbawienia wolności z warunkowym zawieszeniem zwiększył się z 9% (w 1997 r.) do 16% (w 1999 r.), czyli niemal dwukrotnie.

Struktura wymiaru kary była również zróżnicowana. W 1997 r. karę w wymiarze poniżej 3 lat pozbawienia wolności (czyli poniżej dolnego progu zagrożenia według starego k.k.) orzeczono w 17% przypadków. W 1999 r. taki wymiar kary otrzymało 40% skazanych na karę pozbawienia wolności. Nie można jednak określić jaki był odsetek skazań na karę pozbawienia wolności poniżej 2 lat (dolny próg zagrożenia w nowym k.k.) ze względu na brak odpowiedniej kategorii w formularzu statystycznym.

W 1997 roku, czyli pod rządami starego Kodeksu karnego, karę pozbawienia wolności do 3 lat wymierzono w 131 przypadkach, czyli wobec 47% skazanych, przy czym w co piątym skazaniu - z warunkowym zawieszeniem jej wykonania. W 1999 r. (według przepisów obowiązującego Kodeksu) udział skazanych na karę do 3 lat pozbawienia wolności był znacznie większy i wyniósł 57%. Większy też był odsetek kar pozbawienia wolności z warunkowym zawieszeniem.

Jeśli idzie o kary najsurowsze to w 1999 r. orzekano je częściej niż w 1997 r. Spośród skazanych na karę bezwzględnego pozbawienia wolności w 1999 r. karę od 8 do 15 lat otrzymało ponad 7%, podczas gdy w 1997 r. - niecałe 3%.

3. Znęcanie się nad członkiem rodziny albo inną osobą zależną lub bezradną: art. 207 § 1 (art. 184 § 1- k.k. z 1969 r.)

Osądzania. Sądy rejonowe osądziły za to przestępstwo w 1999 r. 16.890 osób, czyli o 5% więcej niż w roku 1997 (16.103 osoby). W obu analizowanych okresach udział skazań był podobny: 85% (w 1999 r.) i 86% (w 1997 r.). Pod rządami nowego Kodeksu karnego zmniejszył się udział umorzeń postępowania sądowego z 10% do 6%. Nastąpił także, aczkolwiek niewielki, spadek udziału orzeczeń uniewinniających lub orzeczeń odstąpienia od wymierzenia kary: z 4% do 3% w 1999 r. Przewidziana w k.k. z 1997 r. możliwość szerszego, niż było to w k.k. z 1969 r., stosowania warunkowego umorzenia spowodowała, iż takie rozstrzygnięcie zapadło wobec 6% sprawców, podczas gdy w roku 1997 tylko 0,3% osądzęń kończyło się w I instancji warunkowym umorzeniem postępowania sądowego.

Skazania. W obowiązującym Kodeksie karnym sankcja karna została złagodzona przez obniżenie dolnego progu kary pozbawienia wolności z 6 do 3 miesięcy. Górny próg zagrożenia pozostał bez zmian i wynosi 5 lat pozbawienia wolności.

Liczba skazań wynosiła w 1999 r. 14.375 i była o 3% większa niż w 1997 r. (13.898 skazań). W roku 1999, w porównaniu z rokiem 1997, udział skazań na karę pozbawienia wolności z warunkowym zawieszeniem jej wykonania zmniejszył się z 91% do 84%.

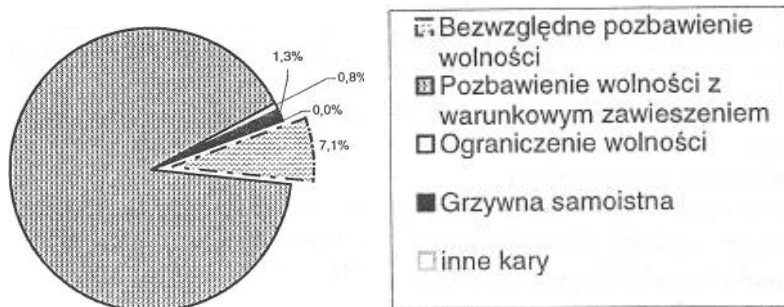
Niewielkiemu obniżeniu (z 7% do 6%) uległ udział skazań na karę bezwzględnego pozbawienia wolności.

Jednocześnie pod rządami nowego Kodeksu zwiększył się ośmiokrotnie odsetek skazań na karę ograniczenia wolności z 0,8 w 1997 r. do 6,5 w 1999 r. Odsetek skazań na karę grzywny samoistnej wzrósł ponad dwuipółkrotnie (z 1,3 do 3,5).

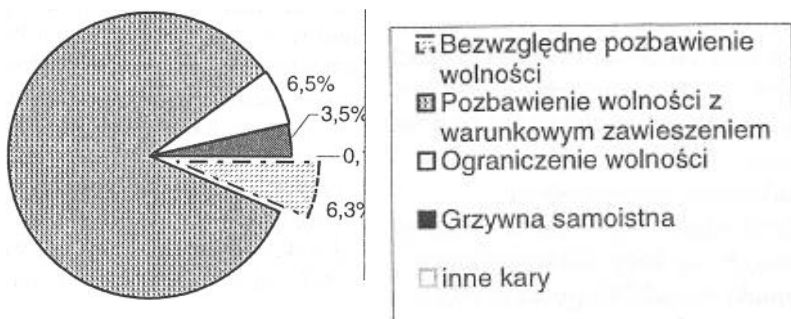
O ile w 1997 r. na inne niż pozbawienie wolności rodzaje kary skazywany był co pięćdziesiąty skazany, to pod rządami nowego Kodeksu już co dziesiąty. Wprawdzie nadal najczęściej wymierzaną karą za to przestępstwo jest kara pozbawienia wolności z warunkowym zawieszeniem jej wykonania, jednakże sądy częściej, niż to było pod rządami starego Kodeksu karnego, stosowały inne, niż pozbawienie wolności sankcje karne, w postaci ograniczenia wolności lub grzywny samoistnej.

Po wprowadzeniu nowego Kodeksu karnego nie nastąpiły znaczące zmiany w strukturze wymiaru kary pozbawienia wolności. Nadal blisko w 3/4 wyroków skazujących orzeczono kary w wymiarze do 1 roku, a w 1/4 skazań — powyżej 1 roku do 2 lat.

Wykres 3.
Znęcanie się nad członkiem rodziny lub inną osobą zależną
lub bezradną: art. 184 § 1 k.k.
Struktura kar orzeczonych w 1997 r.

Wykres 4.
Znęcanie się nad członkiem rodziny lub inną osobą zależną
lub bezradną: art. 207 § 1 k.k.
Struktura kar orzeczonych w 1999 r.

4. Kradzież: art. 278 § 1 (art 203 § 1- k.k. z 1969 r.)

Osądzania. W roku 1999 osądzono 16.178 sprawców kradzieży, a zatem blisko dwukrotnie więcej niż w 1997 r. (8113)

W strukturze orzeczeń sądowych - zarówno w 1997 jak i 1999 r. - blisko 90% stanowiły skazania.

Natomiast pod rządami nowego Kodeksu karnego zmniejszył się udział umorzonych postępowań sądowych: z 5% (w 1997 r.) do 2,% (1999 r.).

Zmniejszył się także udział orzeczeń uniewinniających lub odstąpień od wymierzenia kary. W 1999 r. takich orzeczeń było 3% , podczas gdy w 1997 r. - 5%.

Na skutek zmiany uregulowań ustawowych relatywnie częściej w 1999 r. sądy korzystały w swojej praktyce orzeczniczej z instytucji warunkowego umorzenia postępowania stosując ją wobec co dwudziestego sprawcy kradzieży (5%), a w roku 1997 wobec co sześćdziesiątego szóstego (1,5%).

Wykres 5.
Kradzież: art 203 § 1 k.k.
Struktura kar orzeczonych w 1997

Wykres 6.
Kradzież: art. 278 § 1 k.k.
Struktura kar orzeczonych w 1999 r.

Skazania. W nowej kodyfikacji karnej dolny próg zagrożenia karą pozbawienia wolności został obniżony z 6 do 3 miesięcy. Górny próg pozostał bez zmian.

W 1999 r. liczba skazań za przestępstwo kradzieży wynosiła 14.518, czyli ponad dwukrotnie więcej niż w roku 1997 (7183 skazań).

Karę bezwzględnego pozbawienia wolności orzekano w 1999 r. wobec co dziewiątego skazanego (11% ogółu skazań), a w roku 1997 wobec co szóstego (16% ogółu skazań).

Zmniejszył się również udział skazań na karę grzywny samoistnej: z 26% do 18%.

Pod rządami nowego Kodeksu zwiększył się udział skazań na karę pozbawienia wolności z warunkowym zawieszeniem jej wykonania (z 52% do 62%). Nastąpił także niewielki wzrost udziału skazań na karę ograniczenia wolności: z 6% do 8%.

W porównywanych latach zaobserwowano niewielkie zmiany w strukturze długości orzekanych kar pozbawienia wolności. W 1999 r. udział skazań w wymiarze od 6 miesięcy do 1 roku wynosił 74%, czyli o sześć punktów procentowych mniej niż w 1997 r. Obniżył się także, aczkolwiek nieznacznie, udział skazań w wymiarze powyżej 1 roku do 2 lat: z 19 do 17.

W 1999 r. w 50% skazań na karę pozbawienia wolności wymierzono także karę grzywny, podczas gdy w 1997 r. w 3/4 skazań na tę karę.

5. Rozbój: art. 280 § 1 (art. 210 § 1 k.k. z 1969 r.)

Osądenia. W 1999 r. za przestępstwo rozboju sądy osądziły 5191 osób, a w 1997 r. 3822 osoby. W strukturze osążeń nie nastąpiły w porównywanych latach istotne zmiany. Wyroki skazujące stanowiły w 1999 r. - 96% ogółu orzeczeń, natomiast w 1997 r. - 95%. Pod rządami nowego Kodeksu zmniejszył się udział orzeczeń uniewinniających z 5% do 3%.

Skazania. Sankcja karna za rozbój (typ podstawowy) została w nowym Kodeksie złagodzona przez obniżenie dolnego progu zagrożenia karą pozbawienia wolności z 3 do 2 lat. W Kodeksie karnym z 1969 r. nie oznaczono górnej granicy zagrożenia, natomiast w obowiązującym Kodeksie wynosi ona 12 lat pozbawienia wolności.

W roku 1999 było 5008 skazań, czyli o 38% więcej niż w 1997 r. (3627 skazań).

W porównywanych latach nastąpiły istotne zmiany w stosowanej przez sądy represji karnej wobec sprawców rozboju. W 1999 r. odsetek skazań na karę bezwzględnego pozbawienia wolności wynosił 57, podczas gdy w roku 1997 - 85. Zatem udział tej kary zmniejszył się o 28 punktów procentowych na rzecz kary pozbawienia wolności z warunkowym zawieszeniem jej wykonania. O ile w roku 1997 karę pozbawienia wolności zawieszano w co szóstym skazaniu, to w roku 1999 niemal w ponad co drugim.

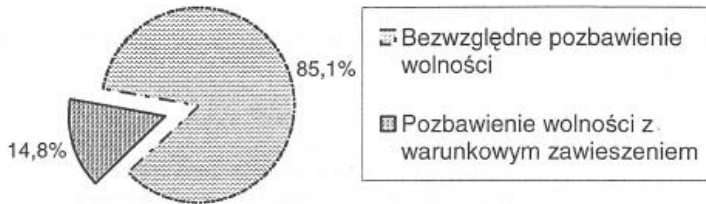
Analiza porównawcza danych statystycznych dotyczących wymiaru kary jest niemożliwa ponieważ przedziały długości kary pozbawienia wolności są zbyt szerokie, co nie pozwala na wyodrębnienie liczby skazań na karę pozbawienia wolności poniżej dolnego ustawowego progu zagrożenia.

W 1999 r. w 46% skazań na karę pozbawienia wolności orzeczono także karę grzywny, podczas gdy w roku 1997 w 71% skazań. Wyraźnie zatem widać, że sądy pod rządami nowego Kodeksu zdecydowanie rzadziej korzystały z tego środka represji karnej.

6. Rozbój z użyciem broni palnej, noża lub innego podobnie niebezpiecznego narzędzia: art 280 § 2 (art. 210 § 2 k.k. z 1969 r.)

Osądenia. W 1999 r. sądy okręgowe osądziły za to przestępstwo 1763 osoby, o 46% więcej niż w 1997 r. (1210 osób). Po wprowadzeniu nowego Kodeksu karnego struktura orzeczeń nie uległa zmianom. Skazania stanowiły 95% osążeń (w 1997 r. 94%). O jeden punkt procentowy (z 6 do 5) zmalał odsetek wyroków uniewinniających lub wyroków odstąpienia od wymierzenia kary.

Wykres 7.
Rozbój: art. 210 § 1 k.k.
Struktura kar orzeczonych w 1997 r.

Wykres 8.
Rozbój: art. 280 § 1 k.k.
Struktura kar orzeczonych w 1999 r.

Skazania. W obu Kodeksach omawiany typ przestępstwa jest zbrodnią. W obowiązującym Kodeksie złagodniono jednak sankcję karną przez obniżenie dolnego progu kary z 5 do 3 lat.

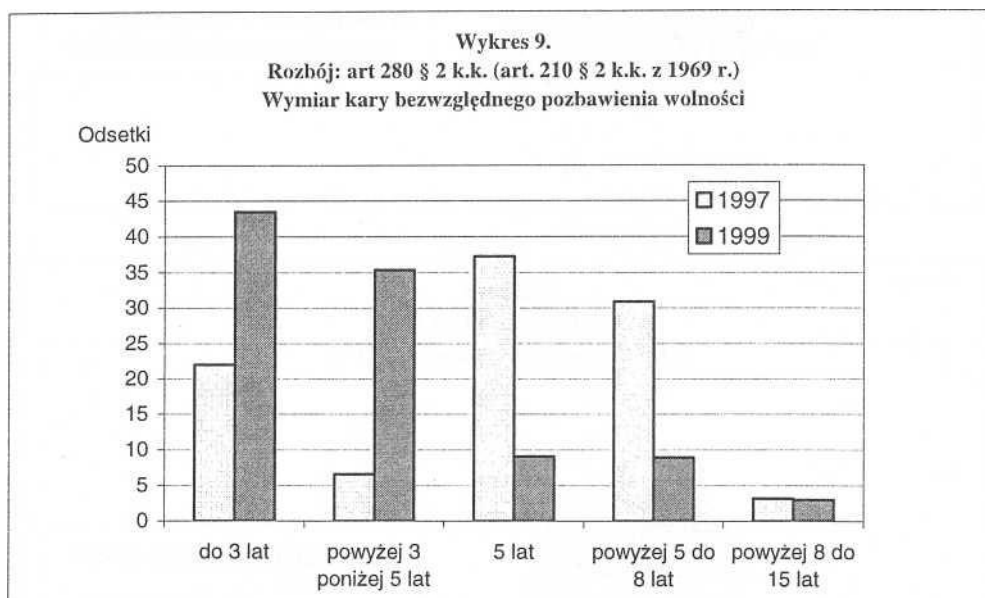
W 1999 r. w sądach okręgowych zapadło 1673 wyroków skazujących za to przestępstwo, czyli o 47% więcej niż w roku 1997 (1135).

W porównywanych latach struktura kar nie ulegała zasadniczym zmianom. W roku 1999 karę bezwzględnego pozbawienia wolności orzeczono w 89%, a w 1997 r. nieco więcej - w 92% skazań.

Analizując wymiary kar w obu analizowanych okresach trzeba zauważyć, że w 1997 r. w co trzecim wyroku (34%) sąd orzekł poniżej dolnej granicy ustawowego wymiaru kary. W 1999 r., pomimo obniżenia dolnego progu sankcji karnej (z 5 lat do 3 lat), wyroki poniżej dolnej granicy ustawowego zagrożenia stanowiły blisko 1/4 skazań (23%).

Jeżeli chodzi o długość orzekanych kar bezwzględnej pozbawienia wolności, to wypada powiedzieć, iż w 1999 r. 14% skazań to wyroki poniżej 3 lat, a zatem poniżej dolnej granicy ustawowego wymiaru kary. Było ich dwukrotnie mniej niż w roku 1997, w którym wyroki na kary poniżej dolnego progu ustawowego zagrożenia (czyli poniżej 5 lat) stanowiły 28% skazań na karę bezwzględnej pozbawienia wolności.

W obu porównywanych okresach udział skazań na kary długoterminowe (powyżej 8 lat) wynosił 3%.

IV. PODSUMOWANIE

Podsumowując wyniki analizy nieprawomocnych orzeczeń sądów w I instancji wydanych w roku 1997 i 1999, a zatem pod rządami starego i nowego Kodeksu karnego, należy zwrócić uwagę na następujące ustalenia.

Z danych Ministerstwa Sprawiedliwości wynika, że w 1999 r. w 6% osądzeń sądy rejonowe zastosowały przepisy Kodeksu karnego z 1969 r.

Struktura osądzeń ogółem, zarówno w sądach okręgowych jak i rejonowych nie uległa zasadniczym zmianom, jednak warto zauważyć niewielki wzrost odsetka skazań i jednocześnie zmniejszenie się odsetka wyroków uniewinniających lub odstąpienia od wymiaru kary, odsetka warunkowego umorzenia postępowania oraz umorzenia postępowania.

W strukturze osądzeń zabójstw, zgwałceń, rozbojów nie zaszły też istotne zmiany.

W odniesieniu do przestępstw znęcania się nad członkiem rodziny oraz kradzieży sądy częściej korzystały z instytucji warunkowego umorzenia postępowania. Rozszerzenie w nowym Kodeksie zakresu stosowania tej instytucji oraz złagodzenie przesłanek jej stosowania

w przypadku omawianych przestępstw spowodowało znaczący wzrost wyroków umarzających postępowanie sądowe.

Sądy okręgowe, wprawdzie z podobną częstością skazywały na karę pozbawienia wolności, jednak w 1999 r. znacznie częściej niż w 1997 r., orzekały warunkowe zawieszenie kary pozbawienia wolności. Częściej wymierzano kary stosunkowo krótsze (poniżej 3 lat oraz od 3 do 5 lat), częściej też kary długoterminowe oraz dożywocie. Odsetek pozostałych kar nie przekraczał 0,5%.

Sądy rejonowe w 1999 r. w porównaniu z 1997 r. częściej orzekały karę pozbawienia wolności i jednocześnie częściej orzekały warunkowe jej zawieszenie. Zwiększył się też udział skazań na karę ograniczenia wolności. Zdecydowanie zmniejszył się udział skazań na karę grzywny samoistnej

W 1999 r., w porównaniu z rokiem 1997, struktura skazań za poszczególne przestępstwa przedstawiała się następująco;

- za zabójstwo sądy częściej skazywały na kary długoterminowe oraz karę dożywotniego pozbawienia wolności;

- w przypadku przestępstwa zgwałcenia ze szczególnym okrucieństwem lub zbiorowego zwiększył się wprawdzie udział skazań na karę pozbawienia wolności, jednak znacznie częściej orzekano karę poniżej 3 lat pozbawienia wolności (odsetek zwiększył się z 17 do 40), co mogło być spowodowane obniżeniem dolnego progu zagrożenia sankcją karną;

- istotnym zmianom uległa struktura skazań za przestępstwo znęcania się: zmniejszył się odsetek skazań na karę pozbawienia wolności, wzrósł natomiast odsetek skazań na kary ograniczenia wolności i grzywny samoistnej;

- w przypadku przestępstwa kradzieży zmniejszył się udział skazań na karę bezwzględnego pozbawienia wolności a także na karę grzywny samoistnej, zwiększył się natomiast udział skazań na karę pozbawienia wolności z warunkowym zawieszeniem wykonania kary oraz na karę ograniczenia wolności;

- w skazaniach za rozbój (art. 280 § 1) znacznie zmniejszył się odsetek skazań na karę bezwzględnego pozbawienia wolności (z 85 do 57, czyli o 28 punktów procentowych);

- nie odnotowano istotnych zmian w strukturze skazań za przestępstwo rozboju z użyciem broni palnej lub innego podobnego niebezpiecznego narzędzia (art. 280 § 2). Analizując wymiary kar w porównywanych latach wypada jednak zauważyć, że w 1997 r. w co trzecim wyroku (34%), a w roku 1999 w niemal w co czwartym (24%) sąd orzekał poniżej dolnej granicy ustawowego wymiaru kary pozbawienia wolności.

* * *

Analiza orzeczeń sądów w skali ogólnopolskiej stanowi ważny element oceny polityki karnej. Z tego powodu powinna być dokonywana na bieżąco (w formie monitoringu) i nie może ograniczać się tylko do oceny praktyki orzeczniczej sądów w świetle przepisów nowego Kodeksu karnego. Prowadzenie monitoringu wymaga jednakże odpowiednio opracowanych informacji statystycznych. Niestety dane statystyczne gromadzone w obecnej formie przez Ministerstwo Sprawiedliwości nie pozwalają na dokonywanie analiz tego typu w sposób kompleksowy. Dlatego też system sprawozdawczości sądowej wymaga pewnych modyfikacji. Za najważniejsze należy uznać:

1. Szybsze, niż do tej pory, opracowanie danych statystyki sądowej dotyczącej prawomocnych skazań osób dorosłych.

2. Wyodrębnienie, na poziomie poszczególnych przestępstw, liczby skazań na karę bezwzględnego pozbawienia wolności według wymiaru kary.

3. Zmodyfikowanie przedziałów wymiaru kary, tak aby było możliwe wyodrębnienie liczby skazań na karę poniżej dolnego i powyżej górnego progu zagrożenia za dane przestępstwo.

Wspomniane modyfikacje umożliwią podjęcie stałej, analizy orzeczeń sądowych, co jest niezbędnym elementem oceny polityki karnej w Polsce i umożliwi jednocześnie stosowne porównania międzynarodowe.